

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 12 april 1920 kl. 4 e. m.

*Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 15,
i anledning av väckta motioner angående åtgärder för
en vidgad folkbildningsverksamhet m. m.*

I särskilda inom första kammaren väckta motioner har hemställts

Motionerna.

av herr *Olsson, Oscar*, (motion nr 179), att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, vad som från statsmakternas sida ytterligare kan göras för en vidgad folkbildningsverksamhet och för åstadkommande av förädlande nöjen för ungdomen i avsikt att bekämpa de dåliga ungdomsnöjena, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda;

av herr *Almqvist* (motion nr 192), att riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt rörande en enhetlig organisation av folkbildningsarbetet i vårt land;

av herr *von Koch* (motion nr 193), att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en utredning om, *dels* på vad sätt det fria och frivilliga folkbildningsarbetet bör omläggas och utvecklas för att bättre kunna fylla sin uppgift att nå vidast möjliga kretsar av de bildningssökande i vårt land och verka höjande på folkets andliga och fysiska hälsa, *dels ock* huru statsmakterna bäst skola kunna stödja och främja ifrågavarande arbete;

av herr *Winberg* (motion nr 21), att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående, huruvida och på vad sätt av staten understödda bibliotek må kunna anordnas ombord å svenska handelsfartyg.

I en uti andra kammaren väckt motion, nr 51, har herr *Lovén* hemställt, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning på vad sätt goda sång- och musikprestationer, med ringa eller

ingen entréavgift, må kunna åstadkommas på landsbygden och i de mindre städerna samt huruvida icke regementsmusikkårer måtte tagas i anspråk för nämnda syfte.

I avseende på motiveringen för nämnda yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Förevarande motioner äro i fråga om syftemålet i det närmaste sammanfallande och har utskottet fördenskull ansett sig böra i ett sammanhang behandla desamma.

Närmast besläktade äro nr 179, 192 och 293, vilka i första rummet till behandling upptagit spörsmålet om det frivilliga folkbildningsarbetets enhetliga ordnande och utvidgande. I dessa motioner ifrågasättes en vida kraftigare medverkan från statens sida än hittills ägt rum; statens ekonomiska understöd bör enligt motionärernas mening väsentligt ökas, och även genom organisatoriska åtgärder bör folkbildningsrörelsen av staten befrämjas. Samtidigt betonas emellertid, att denna rörelse måste bygga på frivilligheten och ett levande intresse hos de enskilda för att kunna uträtta något av bestående värde.

Beträffande omfattningen av den föreslagna utredningen har i motionen nr 192 uttalats, att denna lämpligen borde omfatta två huvuduppgifter:

1:o) Föreläsningsföreningarnas och det övriga folkbildningsarbetets nuvarande läge och effektivitet.

2:o) De åtgärder, som böra vidtagas för att lyfta denna verksamhet upp på ett högre plan, giva den nytt innehåll och nya, efter de förändrade tidsförhållandena anpassade former.

I sådant avseende anser motionären, att utredningen bör sysselsätta sig bland annat med:

bygdegårdstanken;

planer för *praktiska kurser* i samhälls- och statskunskap, i sociala frågor, i hygien, i gymnastik och fysisk uppfostran, i barnavård m. m.; *folkbibliotekens* ordnande med hänsyn dels till boktillgång och utlåning, dels till nödvändigheten av ett ordnat samband mellan biblioteken och bokförsäljningen samt mellan biblioteken och den övriga folkbildningsverksamheten;

föreläsningsverksamhetens utvidgning och tillräcklig kontrolls utövande;

nöjeslivets omhändertagande i avsikt att bereda möjlighet till värdiga och fostrande nöjen;

möjligheten att bereda *lärare* vid universitet, seminarier, folkhög-

skolor och folkskolor rätt att med bibehållen lön erhålla begränsad tjänstledighet för deltagande i folkbildningsarbetet;

anslag till folkbildningsarbetets bedrivande och till ordentlig avlöning åt föreståndare, föreläsare och undervisare; samt

det rent *kulturella arbetets samlande* i en förening på varje plats, i de nuvarande föreläsningföreningarna, så att enhetlighet, klarhet, reda och möjlighet till effektiv kontroll vinnas.

I motionen nr 179 uttalas den meningen att för vinnande av nödig koncentration och effektivitet i folkbildningsarbetet är först och främst nödvändigt, att en grundlig utredning till prövning upptager den nuvarande organisationen på de olika områdena samt dennas utvecklande och kompletterande till allt bättre samarbete. Som det väsentligaste villkoret för folkbildningsarbetets framgång betecknar motionären, att detsamma omfattas med intresse i orterna. I sådant syfte förordar motionären, att man i Sverige, liksom redan nu i viss utsträckning i Finland, så småningom inriktar sig på att i varje liten landskommun få anställd en person, t. ex. med folkskollärares lön och anställningsvillkor i övrigt, som hade till sin huvuduppgift att leda det frivilliga folkbildningsarbetet, däri inbegripen folkbiblioteksverksamheten i kommunen. Omedelbart borde kunna åstadkommas, att staten för sina *anslag* till föreläsningar, folkbibliotek, studiecirklar, folkmusik o. s. v. krävde en samorganisation av de olika föreningarna härför i en kommun. Mönstret kunde vara Arbetarnas bildningsförbunds lokala bildningsutskott. Detta vore en representation för alla de till Arbetarnas bildningsförbund hörande föreningarna på platsen. Det borde som sin motsvarighet för allt folkbildningsarbete i kommunen ha ett *kommunalt bildningsutskott* med representanter för alla folkbildningsföretag i kommunen, vilka i någon form uppbyure statsanslag. En sektion av detta kommunala bildningsutskott kunde lämpligen utgöra en kommunal bibliotekskommitté. Lämpligt vore nog att låta det kommunala bibliotekets bibliotekarie vara ordförande även i det kommunala bildningsutskottet, såvida ej någon person fast anställts i kommunen för att ha ledning av hela det frivilliga folkbildningsarbetet.

I ledningen för det fria folkbildningsarbetet borde folkhögskolorna intresseras mera än vad nu är fallet. I samband därmed borde upptagas frågan om beredande av en tryggare ställning för ledare och lärare vid flyttande folkhögskolekurser, så att de bleve mera jämställda med de fasta folkhögskolornas lärare.

I motionen nr 193 framhållas ungefär enahanda önskemål som i motionerna nr 179 och 192. Motionären har emellertid särskilt velat framhålla, att vid utredningen betydligt vidare synpunkter än hittills an-

läggas på folkbildningsarbetet. Detta bör enligt motionärens mening omfattas, förutom, vad som hör till kunskapslivets höjande, även sådant, som är ägnat att verka till känslolivets förädling såsom sång och musik, god dramatik o. s. v., samt slutligen den sida av folkbildning, som innefattas i begreppet fysisk fostran.

Motionerna i första kammaren nr 21 och i andra kammaren nr 51 avse vissa bestämt avgränsade folkbildningsområden. Den förstnämnda motionen avser anordnande av bibliotek ombord å svenska fartyg. Biblioteken borde i första rummet innehålla världshistoria, geografi, atlas, turisthandböcker, språkläror och sådan litteratur, som gäve sjömännen möjlighet att orientera sig i de olika hamnar de besökte.

Motionen nr 51 avser åstadkommande på landsbygden av goda sång- och musikprestationer med ringa eller icke någon entréavgift.

Efter erhållen remiss av motionen nr 51 har andra kammarens femte tillfälliga utskott i avgivet utlåtande nr 3 anfört följande:

Andra
kammarens
femte tillfälliga
utskott.

»Utskottet finner motionens syfte synnerligen behjärtansvärt och anser det vara ett kulturintresse, att åtgärder vidtagas för sång- och musiklivets höjande i vårt land, och då särskilt vad beträffar landsbygden, som hittills varit mycket vanlottad uti ifrågavarande avseende. Utskottet vill också erinra om, att riksdagen såväl 1918 som 1919 givit uttryck åt en dylik uppfattning genom att till Kungl. Maj:t avlåta dels en skrivelse (nr 81) av den 6 april 1918 angående beredande av understöd av statsmedel åt s. k. hembygdskörer, dels en skrivelse (nr 130) av den 2 maj 1919 angående åvägbringande av utredning och förslag beträffande statsunderstöd åt den svenska manskörsången. Då det finnes anledning att förmoda, att dessa frågor komma under övertägande, anser utskottet det vara lämpligt, att då samtidigt det i förevarande motion väckta förslaget göres till föremål för utredning. Därvid synes det utskottet önskvärt, att även undersökes möjligheten att, i större utsträckning än hittills skett, tillgodoföra landsbygdens befolkning den musiktillgång, som förefinnes i våra i allmänhet högt stående regementsmusikkårer».

Utskottet hemställde, »att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning på vad sätt goda sång- och musikprestationer, med ringa eller ingen entréavgift, må kunna åstadkommas på landsbygden och i de mindre städerna samt huruvida icke regementsmusikkårer kunde tagas i anspråk för nämnda syfte.»

Denna hemställan bifölls av andra kammaren, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

Det i förevarande motioner avsedda folkbildningsarbetet, igångsatt på initiativ av enskilda, vilar helt på frivillighetens grund. Staten har visserligen — dels genom ekonomiska understöd, dels ock genom tillsättande av konsulenter såsom rådgivande och kontrollerande — med avseende å de viktigare grenarna av verksamheten gjort sin insats i arbetet, men ledningen av detsamma ligger helt i de särskilda organisationernas egna händer. För utskottet står det klart, att det för ett naturligt och kraftigt fortskridande av ifrågavarande rörelse är oeftergivligt, att densamma fortfarande bygges på enahanda grund och att statens verksamhet även för framtiden inskränker sig till att enbart vara stödjande, hjälpande och kontrollerande. Den fortsatta utvecklingen måste växa fram såsom ett utflöde av rörelsens egen inneboende livskraft. Vid de föregående tillfällen, då fråga om utredning angående folkbildningsarbetets organisation och behov varit föremål för behandling inom riksdagen, ha nämnda synpunkter kraftigt framhållits. Anledningen till att, på sätt i en av motionerna omnämnts, väckt förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t i förenämnda syfte vid 1919 års riksdag icke bifölls av första kammaren synes förnämligast ha varit farhåga för att ett ingripande från statens sida, eventuellt resulterande i tillkomsten av ett särskilt statsorgan för folkbildningsarbetet, skulle till obotlig skada för detsamma försvaga eller rent av förkväva de frivilliga insatserna. Ehuru i de nu föreliggande motionerna vikten av att folkbildningsarbetet framgent såsom hittills bibehåller sin karaktär av frivillighet betonas, förefaller det dock som om en viss oklarhet uti ifrågavarande hänseende gör sig gällande i motionen nr 179. Vid angivande av önskemålen beträffande folkbildningsarbetets ledning och organisation anföres i sistnämnda motion, att det för högsta ledningen av folkbildningsverksamheten varken torde vara nödigt eller ens lämpligt att upprätta ett nytt centralt ämbetsverk. Skolstyrelsen utgör, heter det, redan den enande och sammanhållande centralpunkten för åtskilliga grenar av detta arbete med inom sig verkande bibliotekskonsulenter, föreläsningsskonsulent, folkhögskolinspektör och nykterhetskonsulent och det skulle endast behövas en genomtänkt plan för samorganisering av de olika grenarna och deras utvecklingsmöjligheter med den samling och förstärkning av arbetskrafterna, som därav nödvändiggöres, för att det frivilliga folkbildningsarbetet skulle få behovet av en central ledning på bästa sätt tillgodosett. Vidare föreslås, bland annat, att i varje liten landskommun skulle anställas en person t. ex. med en folkskollärares lön och anställningsvillkor i övrigt, som skulle hava till sin huvuduppgift att leda det fria folkbildningsarbetet, däri inbegripen folkbiblioteksverksamheten, i kommunen. Det förefaller utskottet uppenbart, att nämnda förslag icke stå i överensstämmelse med

den även i motionen godtagna principen om bibehållandet av folkbildningsarbetets karaktär av frivilligt. Det synes väl utskottet ej vara något att erinra emot, att konsulentverksamheten har sin centralpunkt i skolstyrelsen, och ej heller att, i den mån behov därav befinner vara för handen, konsulenternas antal ökas. Däremot måste utskottet, i anslutning till vad utskottet förut anfört, för sin del avvisa tanken på att konsulenterna från att vara rådgivande och kontrollerande skulle förvandlas till att utgöra en central ledning för folkbildningsarbetet eller att en sådan ledning eljest kommer till stånd. Såsom utskottet redan förut framhållit bör ledningen fortfarande ligga hos de särskilda organisationerna själva, och konsulenterna hava till uppgift att tillhandagå med råd och upplysningar samt att kontrollera de särskilda verksamhetsgrenarna med hänsyn till de av staten beviljade understöden. Ännu beständare måste utskottet taga avstånd från tanken på anställande av särskilda tjänstemän i kommunerna. Oavsett de betydande kostnader, som en sådan organisation skulle medföra, vore i själva verket enligt utskottets uppfattning därigenom dödsstöten given åt frivilligheten. Ledningen av folkbildningsverksamheten skulle därigenom övergå till att utgöra ett tjänsteäliggande, och utan att förneka, att den därför tillsatte tjänstemannen, därest han leddes av verkligt intresse för sin uppgift, skulle kunna göra goda insatser i folkbildningens tjänst, så hade dock hela karaktären av ifrågavarande rörelse blivit en annan. Från ett fritt och frivilligt folkbildningsarbete hade den övergått till ett kommunalt eller statligt, och det vore att befara, att det frivilliga initiativet och intresset, som nu utgöra de bärande och livgivande inslagen, skulle förslappas, och rörelsen löpa fara att insnöras i en för densamma skadlig bundenhet och reglementering. Utgående ifrån att folkbildningsarbetet fortfarande bör läggas efter samma linjer, efter vilka man hittills gått, vill utskottet emellertid icke förneka, att för arbetets utveckling inom den sålunda angivna ramen åtskilligt skulle kunna vinnas genom en utredning angående dess lämpligaste anordnande och behov. Riktlinjerna för en sådan undersökning äro enligt utskottets mening klarast angivna i motionen nr 193, vilken ock till sin principiella läggning närmast sammanfaller med utskottets uppfattning. Med detta uttalande vill dock utskottet ingalunda bestrida, att icke även i de övriga motionerna inrymmas åtskilliga synpunkter och förslag, som äro förtjänta av beaktande. Utskottet kan givetvis icke, lika litet som motionärerna, framlägga något detaljerat program för en blivande utredning, men anser sig utskottet böra framhålla några av de huvudsynpunkter, som enligt utskottets mening böra komma under beaktande. Såsom i sistnämnda motion framhållits har erfarenheten givit vid handen, att de vunna resultaten av folkbildningsar-

betet ej i allo motsvarat de kostnader och krafter som offrats. Vad särskilt angår föreläsningrörelsen torde man kunna våga det påståendet, att man i de flesta fall ej nått den publik man egentligen avsett. Föreläsningarna, sådana de i regel anordnas, hava mera värde såsom erbjudande tillfälle till förströelse än som verkligt kunskapsgivande. Utan att underskatta betydelsen av att en dylik förströelse erbjudes eller den betydelse föreläsningarna kunna hava för väckande av kunskapsörsten, vill utskottet emellertid ifrågasätta, huruvida ej föreläsningverksamheten skulle kunna omläggas, så att den bleve mera fruktbarande för folkbildningen. Detta skulle möjligen kunna ernås därigenom, att serier av föreläsningar i samma eller närbesläktade ämnen anordnades, vilket ock skulle vara ägnat att tillvinna dem större anslutning, särskilt om ämnena i viss utsträckning valdes med hänsyn till bibringande av kunskaper i sådana grenar av praktiskt vetande, som med hänsyn till särskilda lokala förhållanden eller andra omständigheter kunde antagas vara föremål för särskilt intresse. Möjligheten av samverkan mellan föreläsningverksamheten och studiecirkeln synes ock vara en omständighet, som bör bliva föremål för beaktande. Såsom i motionen nr 193 framhålles är en väl organiserad cirkelverksamhet av stor betydelse och bör ingå som led i det statsunderstödda folkbildningsarbetet samt nära förbindas med föreläsningsväsendet. I intim växelverkan med nu angivna verksamhetsgrenar står biblioteksverksamheten. God och i möjligaste mån kostnadsfri tillgång på lämplig litteratur är av betydelse ej blott för bedrivande av studiecirkelverksamheten utan även för att möjliggöra för de enskilda att genom självstudium fördjupa och utveckla sitt vetande. Ej heller får förbises bibliotekens betydelse i avseende å tillhandahållandet av sådan litteratur, som är ägnad att tillfredsställa behovet av förströelse. Med erkännande av att samtliga nämnda grenar av folkbildningsverksamheten böra av staten främjas och understödjas anser sig utskottet emellertid böra som sin mening framhålla, att bland dem i all synnerhet studiecirkelverksamheten och biblioteksverksamheten böra vara föremål för statens omvårdnad såsom innebärande rikaste möjligheterna att främja det syfte, som med folkbildningsarbetet avses.

I sammanhang med frågan om biblioteksverksamheten i allmänhet synes frågan om anordnande av bibliotek å fartyg lämpligen kunna upptagas.

Utskottet hyser som redan ovan antytts den uppfattningen, att folkbildningsarbetet ej bör inskränkas allenast till sådan verksamhet, som direkt avser bibringandet av kunskaper, utan ock taga sikte på sådana verksamhetsgrenar, som äro inriktade på att tillfredsställa behovet av för-

ädlande förströelser. Särskild uppmärksamhet synes böra ägnas åt sångens och musikens betydelse i sådant hänseende. Ett viktigt led i folkbildningsarbetet utgöres ock av det, som med ett gemensamt namn kallas fysisk fostran. Gymnastikens och idrottens betydelse för folkhälsa och livsglädje får icke underskattas, och dessa verksamhetsgrenar synas böra hava sin givna plats inom folkbildningsarbetet.

Redan av det anförda framgår, att enligt utskottets mening frågan huruvida och i vilken mån de olika grenarna av folkbildningsrörelsen lämpligen kunna och böra organiseras för att bäst fylla sitt ändamål bör bliva föremål för utredning. Utskottet tänker sig, att vissa normalplaner skulle kunna uppgöras till ledning och stöd för de särskilda rörelseriktningarnas ledare och målsmän. I ett sådant system hava konsulenterna sin givna plats. Klart är att folkbildningsrörelsen ej kan undvara statens ekonomiska stöd. I vilken omfattning och under vilka former dylikt understöd må kunna lämnas synes jämväl böra upptagas till undersökning. Enligt utskottets mening bör för erhållande av bidrag från statsverkets sida åtminstone i regel fordras såsom villkor, att de särskilda verksamhetsgrenarna själva bestrida viss del av kostnaderna. Vid utredningen av dessa frågor måste givetvis hänsyn tagas till nödig begränsning av statens utgifter för ifrågavarande ändamål.

Vad särskilt angår nöjeslivet vill utskottet väl ej förneka, att även detta i viss mån bör kunna komma i betraktande under den blivande utredningen. Härutinnan synes dock en stark begränsning böra göras gällande, då vad hit är att hänföra enligt utskottets mening i regel bör lämnas åt den enskilda företagsamheten.

I de föreliggande motionerna har jämväl berörts frågan om anskaffande av samlingslokaler. Då utskottet emellertid har att yttra sig över en särskild motion rörande denna fråga, har utskottet ej ansett erforderligt att i detta sammanhang närmare ingå härpå.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning om *dels* på vad sätt det fria och frivilliga folkbildningsarbetet bör omläggas och utvecklas för att bättre kunna fylla sin uppgift att nå vidast möjliga kretsar av de bildningssökande i vårt land och verka höjande på folkets andliga och fysiska hälsa, *dels*

huru statsmakterna bäst skola kunna stödja och främja
ifrågavarande arbete.

Stockholm den 12 april 1920.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell*,
*Sandegård**, friherre *Barnekow*, *Carl Johansson*, *Isak Svensson*, *Jesperson* och *Gre-*
vesmühl.

*Ej närvarande vid utlåtandets justering.
